

<https://doi.org/10.53656/ped2025-4s.05>

БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРНА КЛАСИКА ЗА ДЕЦА. ОБРАЗОВАНИЕТО И ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ИНСТИТУЦИИ. ИДЕЙНО-ЕСТЕТИЧЕСКИ, ПЕДАГОГИЧЕСКИ, ЕТИЧНО-КУЛТУРОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ

Доц. д-р Пламен Пенев

Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. Върху основа на важни христоматийни автори от българския класически литературен пантеон на текстологично-емпирично ниво се търси и осмисля връзката между художествено, езиково-стилно съдържание и възможност на големите образци и как те, като основополагащи за духовните начала на националното с неговия свят, да пренасят и внушават възпитателни и етично-духовни ценности на младите поколения, пренесени върху националното настояще и бъдеще.

Ключови думи: литературна класика за деца; художествени; възпитателно-образователни измерения

С пораждането на всяко значимо произведение и новопоявило се голямо име, преди да бъдат литературна история и традиция, те са жив живот, текущо културно, словесно и духовно битие, съставна част, еманация и екстериоризирана същност на националната душа, на този геном, който го изразява и сменя на видимо ниво. За да стане впоследствие всичко това културна история и да затвори кръга, в завършен смисъл на феномена нация, народна душа в историческата продължителност във времето и нейно просъществуване, на тази народна душа, която само тогава е цялостна и уяснена, без да е вятър, време и пространство в безпаметността на историческото забвение. И през големите имена от всяка епоха – били първо живо, новопоявило се слово и летопис, а после и ставащи свръхпаметни „архивни единици“ от тази летопис, прочели, извадили от инобитието и свръхреалните му измерения, снели на езиково и идейно-философско ниво фантастично-реалния иреален живот на тази народна душа – само тогава ние имаме подсигурен и цялостно постигнат културно-цивилизационен

континуум на родното и българско; творчески и жизнени реалии, естествено пренасяни в сферите на понятията „универсално“, „надвремево“, „несвоевременно“, идващи и да завършат художественото разбиране за голяма, непреходна литература, изкуство, сами по себе си, като вътревидови начала на българското, на човешкото и хуманистично-общочовешкото. Има една неотклонна зависимост при състояването на тази/такава литература в силуета на народностната участ. Първо, че тя идва и е изпълваща, породила понятието национален език, като творческо състояване; второ, всичко това, всички възможни естетически приноси, във всяка последваща епоха, които остават и са белязани с непреходността, биват единствено възможни в този силует на народностна участ. През него, екстериоризирайки, хроникраща го – превърната хроника не в „случайни“ псевдолитературни хрумвания или в образно-идейни конструкти, служещи на антинародностен, извън родното център и смисъл – през прочита именно на тези народностни първообрази, преобразувани в художествена памет, само тогава ние имаме среща с действителните лица и на автентичната, и на маркираната с надвременност и универсалност литература. И защо, спрямо какво са важни, насъщни тези философско-естетически контури? Именно поради това, че те материализират и изразяват народната омъдрена природа въобще, стъпваща и осветяваща вектора на българската човешка и колективна участ през вековете, ореалностяват културно-исторически компресираната енергия на тази народна мъдрост, отразила, събрала в слово, идеи, образи, сюжети, българската душа като философски и провиденчески феномен, тук и сега и през реално-иреалната сянка на тези векове и хилядолетия. И отново тук се пресичат „класическо“, „универсално“, „надвремево“ с оценъчния характер на дадена критическа рецепция, която се основава единствено върху принципите, съставлящи голямото изкуство, маркирано от вечността както на творческото, така и на народностното, като исторически конструкт и състояване. Иначе казано, няма голямо изкуство извън народната душа, традиция и историческо битие, без сливане и иманентно изразяване през личното творческо на тази народна душа и нейните проекции, отнесени към националната литература, култура и духовност; без сливането и ставането буквално нейно продължение и естетически език, продължаващ, доизричащ я, без вграждането на това лично творческо в надсубектната, надредна, непреходна идея за нещо по-високо от индивидуалното или вулгарно идейно/идеологическо; без сакрализиращата роля на кауза поне от порядъка на родното Възраждане и дейците му, вградили се в нея и така станали начало на всички нови начала, модел за всички сетнешни културни и художествено-творчески развойни периоди. И съответно, всяко отклонение, отстъпване от тези принципи е и антиисторическо, антихудожествено, то е и едновременно антинародно, предателски

имитативно, самозванчески колабористко, организирано около всичко друго, но не и около първоначалата на родното, положени в контекста на исторически перспективното и на духовно-трансцендентното, божествено благоволение. Тези са векторите, определящи единствено възможната жива, истинска, автентична линия във всяка национална култура и литература. На тях стъпваме и в настоящото изложение. Което, тръгвайки от така изредените и стратифицирани оценъчни критерии, възнамерява да впише и логично защити виждането на българската литература за деца като иманентна, художествено единосъщна за всеобщата литературна традиция, като органична, неделима част от нея и обособена в своите образно-творчески и възпитателно-педагогически измерения, първенстващо обърнати към етичното и емоционално-психологическо диалогизиране с детето и детската природа, преведено, по неоспорим начин, през институционалното на образователната среда (училище, детска градина), като държавна политика; и винаги, едва след това видяно от страната на изкуствата и литературата, сами по себе си.

Върху основа на представителен свод от христоматийни издания и работни тетрадки, посветени на образователния процес в учебната среда – събрали и единствено възможно ползващи активно именно тези важни, с класически оценъчен ракурс автори, отнесени към литературно-историческата традиция, провеждаме в съкратен порядък някои наблюдения, от текстологично-естетическо ниво до възприемането в образователна, практико-приложна и студентска среда на христоматийните имена, цялостно съставлящи българския литературен канон; и как тяхното вписване/припокриване с „класическото“ и приносното художествено в много отношения се припокрива с въздействието на знакови произведения и творчески светове върху възпитателно-педагогическите възможности и измерения в този образователен процес. Което, и като окончателно свое влияние, има своето продължение върху обществено-колективното, като съзнание и влиятелен социокултурен отзвук, и конструкт на народностното съзнание в неговата процесуалност, вписано в измеренията на настоящото и общоисторическо времепространство. И това, застъпено в учебните помощни издания, и влязло в активна употреба от ученици и студенти, то е и с предхождащо условие да е „класическо“, също и задължително участва в основите на националното съзнание и националната идея за историческо битие, за самосъстояване.

И словесните изкуства, литературата и литературната теория са с консервативни природи. Изданията от различните десетилетия и обществено-политически периоди в своя основен свод не се променят. Те в общите си черти се припокриват с класическите имена от утвърдения в годините и вековете литературен канон. Тоест, всички те и той стъпват на основ-

ния маркер, най-различно определим като национално съзнание, памет и душа. Първоосновна, фундаментална, най-органична част от това движение е големият непреходен фонд на народното творчество, източник на което е народният гений и обобщеният, анонимен силует на феномена народен творец, като колективен образ, проявено битие през вековете историческо състояване на тази национална душа и живото, универсално, уникално проявление, живот на езика, като друго снето провидение, отразяващо и свидетелстващо меандрите и превратностите в това историческо на тази народна душа. И впоследствие всичко това, като органично продължение на народното творчество е ореалностено през съвременните автори, творби, творчески светове, езиково-художествени проби/приноси, отново снети, вложени в този необозрим и надвремени пантеон, с неговите особености, стилни и образно-творчески превъплъщения, но именно първо и последно, окончателно видени като отражения/проекции в линейното историческо време на онази сакрализирана, проявена, същност, наричана народна душа, памет и участ. Други оценъчни критерии във всичко това няма, нито ще има. Така просъществуват народите, по такъв начин се изявяват и формират културите им, „обличащи“ и правещи ги завършени, с тези окончателни и свързващи звена в материално-духовната им същност. Идеологическите наслоения, особено в периодите от българския XX век, не са определящи, проявени предимно като чужди и враждебни, деструктивни „тела“ спрямо тази сакрализирано-историческа същност на народната душа, те са само съпътстващи и преходни, включително с претендиращите „нови“ прочити и „пренареждания“ на този канон, маркирани категорично също с негативна, антинародна и антиисторическа конотация.

Ето защо, когато говорим за възпитателно-педагогически начала и модели в образователен контекст, отнесени към образователните традиции, единствено възможно е да ги припокриваме с така щрихираните културно-исторически идеи за национална култура, художествен език, христоматиен пантеон от класически текстове и имена. И тук смеем да настояваме, че образователните традиции, като органичен елемент от националната култура и народностно битие, са едinosъщни именно с проявленията на този христоматиен пантеон, те са съставлящи културно-духовната цялост на националното в периодите му и неговите хоризонти, в проявената волеизява, и то свободна, на творещото история и себе си народностно „тяло“. Всичко друго е диктат, идеологизирана и вулгарно-антидуховна, антиприродна, самозванческа подмяна на тези реално-иреални начала, проявени от провидението и историческото случване; всичко друго е „богоборческо“, антицивилизационно, срещу устроението и сътворението, каквото то е дадено изначално.

Налични са и читанки, одобрени от МОН, както и христоматии на издателства, каквито са от поредността на изд. „БГ Учебник“ и читанки за 1. – 4. клас от изд. „Рива“. Позоваването на тук наличните в хода на изложението е не за да опише обзорно/изчерпателно, панорамно всички работни книжни тела, а върху основа на достатъчен свод от наблюдавани текстове да се направи обективен литературно-исторически сондаж на теренно/текстологично ниво, последвано от проследени процеси, взаимовръзки, тенденции, обусловени и проектирани именно с акцент върху художествените измерения и последващо във възпитателно-педагогическите начала на проблема литература, в контекста на практико-приложната им битност и назначение. За да бъдат, в крайна сметка, достоверно защитени идеите, вижданията и постигнати посланията на настоящия литературно-исторически критически етюд. И в този смисъл, от гледище на това практико-приложното назначение, дори сборници, посветени на децата от ранна възраст (до три години), е проследимо в тях, как те изпълват и препотвърждават така очертавания по-горе идейно-художествен, възпитателно-педагогически и етичен модел (Daskalova 1997). В „Прочети ми пак... Литературни творби за деца от ранна възраст (до 3 години)“ преобладаващо циркулират именно тези христоматийни автори със знакови за тях произведения от класическия литературен канон: Ив. Вазов, П. Р. Славейков, Дора Габе, Ас. Разцветников, Ран Босилек, Цв. Ангелов, Веса Паспалеева, Е. Пелин, Лъчезар Станчев, Калина Малина, Стоян Чилингиров, Ем. Попдимитров, Леда Милева, Д. Спасов, Ел. Багряна, Гео Милев, Ат. Душков, Стоян М. Попов (Чичо Стоян), Цоню Калчев, Стоян П. Дринов, Ас. Босев, Й. Друмников, Г. Авгарски, Г. Струмски, Мих. Лъкатник, Й. Стубел, Ц. Церковски, Трайко Симеонов, П. Дубарова, Янаки Петров, Мл. Исаев, Добри Жотев, Стоян Русев (Дядо Благо), Анастас Стоянов, Лиана Даскалова и други.

В сборник от 1963 г. перспективите поразително се преповтарят (Srebrov, Penchev, Prodanov 1963). И нека, дори в изброителна, повторителна поредност това бъде упоменато: Мл. Исаев, Н. Фурнаджиев, М. Лъкатник, Ас. Босев, Г. Джагаров, В. Раковски, Хр. Радевски, Калина Малина, В. Паспалеева, Ат. Душков, Л. Даскалова, Н. Зидаров, Цв. Ангелов, Ив. Друмников, Леда Милева, Ел. Пелин, Г. Караславов, Ран Босилек, Св. Минков, Дора Габе, Л. Станчев, Ем. Коралов, Ем. Станев, В. Ханчев, Г. Авгарски, Здр. Сребров, В. Петров, Н. Хрелков и други.

В сборника „Българска поезия за деца. Христоматия“ (Tonov 1998) регистрираме посписъчно сходни автори. Като явно и тук книгата, веднъж, е обърната към приносните имена, съставлящи този класически литературен канон, като кореспондира с високо художествените критерии, от които той тръгва. И второ, се основава на координатната система от идейно-етични контури, върху които стъпва, институционално и ценностно,

литературната традиция за деца, като инструмент и средство за възпитателно въздействие на детската аудитория в контекста на образователните институции, съставлящи текущата социокултурна среда, представителни за настоящите задачи и предизвикателства на обществото ни. И отново са видни набелязаните траектории, вътрешно изпълващи съдържателно и времепространствено, осветяващи по хоризонталата – общественото и народностно състояване, и имплозивно-компресиращо, изразило културно-историческите, идейно-естетически/езикови, духовни измерения на това народностно цяло в неговата процесуалност и едновременно трансценденталност: П. Р. Славейков, В. Попович, Ив. Вазов, К. Величков, Стоян Русев (Дядо Благо), Стоян Попов (Чичо Стоян), Ц. Церковски, Ц. Калчев, Ел. Пелин, Стилиан Чилингиров, Ст. Дринов, Трайко Симеонов, Ран Босилек, Ем. Попдимитров, Дора Габе, Ел. Багряна, Гео Милев, Ас. Разцветников, Й. Стубел, Калина Малина, В. Паспалеева, Хр. Радевски, Мл. Исаев, Л. Станчев, Н. Вапцаров, Ат. Душков, Ас. Босев, Г. Авгарски, В. Петров, Леда Милева, М. Лъкатник, Н. Зидаров, Цв. Ангелов, Л. Стефанова, Л. Даскалова, Й. Друмников, Г. Струмски, Н. Кехлибарева, Н. Кънчев, Ив. Цанев, Я. Петров, Виктор Самуилов и други.

По идентичен начин с аналитичните си фрагменти при употребата, обсъждането, критическото осветяване на тези важни имена стои книгата „Антология. Българска детска литература“ (Stevanov 2000). Следвайки високия хоризонт на материализираното научно-критическо, развиващо се литературно-историческо обглеждане, освен авторите, че са живо осмислени оперативно-критически от значими научни фигури в новата ни история, впоследствие са вписвани в непреходните измерения на традицията и векторно са обърнати към това водещо, практическо, емпирично тяхно съполагане във възпитателните назначения на тази литература, в основанията ѝ като мощно художествено-изказно средство, предаващо през големите творчески светове и произведения етично-омъдрените начала, компресираната, материализирана енергия на народната мъдрост през годините и десетилетията; като това е именно набелязаният фундаментален времепространствен, културно-исторически континуум, екстериоризиращ този духовен екстракт на народностната душа, геном и същност: В. Попович, М. Балабанов, Ив. Вазов, П. Р. Славейков, Ал. Теодоров-Балан, Ран Босилек, Симеон Андреев, Вяра Плочева, Дора Габе, Ас. Христов, Ем. Станев, Цв. Ангелов, Ефрем Каранфилов, Здравко Петров, Калин Янакиев, Ст. Чилингиров, Славчо Паскалев, Ел. Пелин, Ат. Далчев, Хр. Радевски, Кирил Кръстев, Петър Димитров, Н. Янков, Л. Каравелов, Г. Бакалов, Г. Цанев, Леда Милева, Симеон Янев и други.

На едно още повече емпирично и така проявено категорично практико-приложно ниво, обърнато към училищната среда, много стойностната по-

редица „Читанка за първи клас“ на издателство „Просвета“ (Canev, Popov, Georgiev 2016) е знаков пример за тази утвърдена посока, оразмеряваща ху-дожествено-литературното и възпитателно-етичното в тяхната дуалистична, неделима цялост. И ето отново кои автори съставят това учебно пособие: Ив. Вазов, Ран Босилек, П. Р. Славейков, А. Каралийчев, К. Константинов, Г. Райчев, Ел. Багряна, Ас. Разцветников, Ел. Пелин, В. Петров, Дора Габе, Гео Милев, В. Самуилов, Дядо Благо, Калина Малина, Леда Милева, Н. Кънчев, Ив. Цанев, Й. Радичков, В. Петров и други. Градивно преповтаряща тази значеща черта е и „Читанка за първи клас“ (Dimitrova, Boncheva, Petrova 2016), където същите класици са вписани в книжното тяло: Ив. Вазов, Ран Босилек, Калина Малина, А. Каралийчев, А. Германов, Ат. Душков и други. И от друга страна – в „Читанка за втори клас“ (Dimitrova, Krasteva, Todorova 2017); „Читанка за втори клас“ (Zdravkova, Vlaseva, Stojanova, Slavova 2017); също в „Читанка за трети клас“ (Tankova, Lalev 2018), в „Читанка за трети клас“ (Borisova, Dimitrova, Bencheva 2018); както в „Читанка за четвърти клас. Първа част“ (Borisova, Dimitrova, Bencheva 2019), в „Читанка за четвърти клас. Втора част“ (Borisova, Dimitrova, Bencheva 2019) и в „Читанка 4. клас“ (Zdravkova, Vlaseva, Spiridonova, Tamamdzieva, Slavova 2019) – с всичките разночетения на съставителите, преобладават същите автори от поредността на: Ив. Вазов, П. Р. Славейков, Л. Каравелов, Ст. Михайловски, Г. Райчев, Ал. Геров, Мл. Исаев, Фани Попова-Мутафова, Ал. Муратов, Ат. Душков, Каралийчев, В. Петров, Багряна, Ан. Стоянов, Ран Босилек, Дора Габе, Ем. Станев, Разцветников, Й. Друмников, Ел. Пелин, Г. Марковски, Калина Малина, Леда Милева, В. Паспалеева, Й. Радичков, П. Дубарова, Ст. Пенчева, В. Ханчев, Е. Евтимов, Л. Станчев, Н. Райнов, Ив. Цанев, Ив. Теофилов, Мая Дългъчева, Кина Къдрева, Н. Йорданов, Ц. Лалев, В. Самуилов, Г. Струмски и други.

Това неизменно повтаряне на класиците в образователната традиция говори доколко тя не може без тях да се състои и как по един привидно опосредстван начин тя участва във всеобщата културна екзистенция, въпреки нейната институционалност, докато литературните начала и същност са изначално над/свръхинституционални. И независимо че тези два феномена си противостоят по произход, по идейно-философска маркираност и принадлежност, те носят у себе си едновременно идеята „про“, бидейки съучастващи, състояващи това неделимо социокултурно и народностно битие в неговата оперативна и историческа процесуалност. И това, като наблюдения, изводи, се отнася за най-новите времена (въпреки тяхната трагична и деструктивна радикално-вулгарна, релативистично ценностна маркираност), от последните години и десетилетие. Също така, колкото и всяка институционализирана власт да е „външна“, чужда на народ, индивидуалности, на изкуство, литература и култура. Освен това споменатият

цикъл учебни пособия са одобрени от Министерството на образованието и науката, като тук още по-ясно виждаме дифузията между институционална, държавна политика и художествен феномен литература, случваща се неотклонно, като неизменна константа, и в най-новите времена на българското културно битие – континуитетна свързаност, преминаваща през всички периоди от следосвобожденската ни действителност, независимо от идеологически, общественно-политически и други превратности. Кое-то говори за точно тази държавно-институционална роля, за участието ѝ и станала неизменна част от обобщения силует на културното българско цяло въобще. Също става дума и за съставни елементи на образно творческото в българската литературна традиция за деца, която, освен че е с автономни, идейно-смислови, художествени пространства, тя тръгва и остава, по произход и назначение, в нейната основна функция – да образова, възпитава и пренася морално-етичната зареденост на доброто, през „малките неща“, на съчувствието и дълбинно вкорененото у малкия човек уважение, преклонение пред живия живот и носителите му; да пресъздава човешкостта, хуманистичните начала, през носената/пресъздавана художествено мъдрост, във всяко сетнешно ново поколение спрямо екзистенциалния и философски конструкт на народното състояване във времевата протяжност на историческото.

И от друга страна, въз основа на пунктуални наблюдения и обобщаването на факти, процеси, тенденции в практико-приложната образователна училищна среда, както и в научно-преподавателския, академичен контекст – отнесено към живите, екзистенциални пресечни точки, винаги динамични и в развитие, между по-малките деца, също подрастващи личности на ученици, студенти и „класически“ свод на христоматийни творби с автори – считаме за навременни следните констатации и изводи. Възприетите, утвърдени от литературния канон и традиция имена са първо вписани, въведени в него, поради техните безспорно нови и приносни страни, обновяващи езика, образно-тематичните и миогледни полета в националната литература. Проектирани, динамично, константно и дълбинно диалогизирани на генетично и духовно-трансцендентно ниво с първоначалата на това национално, за да го превърнат в художествен език, в непреходни образци на тази литературна история, в ореалностени екзистенции на езика и живота на идеите от това духовно, в завършени проекции на български свят и непреходни културни феномени, очертали и окръглящи цялостната духовно-цивилизационна същност на българското в контекста на историческото, на народностната участ и състояване, прекращаващо и градящо това историческо през съставните му първоначала от минало, настояще, бъдеще. Без която реално-иреална живяна полифония, взаимно пораждаща се и обуславяща частите от цялото, не са възможни национална об-

разователна култура и традиция; не са достижими автентично националното и универсално-непреходното в него от националната ни литература; не са завършени и исторически перспективни народното и обществено, социокултурно битие като изяснена и гарантирана исторически българска цивилизация в цялост. Това са диалектически породени в историята и съществуващи в еволюцията на обществата и националните държави първоеlementи, без които нищо не е възможно и всичко при тях се допълва и в единен, хармоничен организъм се състоява, като очертава и обуславя единствено възможното „надничане“ в утрешното и диалектически логичното изтегляне на обществата и народите в тяхното утрешно „аз“ през пораждането на именно автентичното тяхно настояще и бъдеще. И нищо друго не би го заменило, както нищо друго не би го извикало за живот в неумолимия ход на историята и всеобщото просъществуване/развитие на планетарното цивилизационно, както и на националното родно като цивилизация и историческо битие. Иначе казано, в по-осезаем, конкретен план на разглеждане, големите автори, усвоени/утвърдени, приети от канона, са с най-мощно емоционално-психологическо и етично въздействие върху упоменатите възрастови категории на малкия/млад български човек. Също така следователно ние е добре да търсим и се срещаме преобладаващо с тях, като ги разпознаваме и остойносттаваме. И защото само те са онова мощно продължение на народното творчество, пряк източник и органично продължение/израз на архетипите от народната душа, само които са с отческото съзнание да породят и отгледат индивидуалното в народността и в общественото; само те са онези достояния, способни, сливайки се с духовния свят на индивидуално-личностното, да го пресъздадат като хармоничен и завършен, цялостен, за да устои той в превратностите на съществуването си. И както литературата за деца първенстващо е онази грижа на своеобразния родител към неукрепналото и израстващо съзнание у детето, така въобще автентичната линия на националната литературна хронопис, като класическа и единосъщно родна, е вариация на същото това отческо, което отглежда своя народ като „дете“, за да устои и се продължи той в своята участ и историческо провидение. Затова нека търсим, откриваме и се упоаваме на тези образци у големите автори от националния пантеон на христоматийно-класическото, защото само те са колективното осъзнато и свръхсъзнателно от полифонично-хармоничния многоглас на тези големи, събрани в окрупнения първообраз на отческото, грижовно и покровителствено-заслоняващо, единствено способно да ни пресъздаде и продължи. А ние имаме няколко фундаментални основания, върху които стъпваме и сме с достойното свое присъствие пред човечеството и „голямото историческо време“ в културно-исторически план, които са българското мироздание от новите, пред- и следосвобожденски времена, от тях и насе-

тне, до свършека на народностната и човешка летопис. Едното е геният на народния певец и високите, непреходни образци шедьоври от народното творчество, (осветяващи и свързани неотклонно със загадъчния здрач на хилядолетията), през цялостния силует, дух и душа, видян през народната песен, приказка, легенда, сказание. И тази надвременна/непреходна цивилизационно-енергийна същност поражда и развива художествения език също като цивилизационен конструкт, първооснова, за да се върне впоследствие в недрата на народната душа и дух и ги обживи, съхрани и умножи в текущата емпирия на народно битие. Като всичко това е реален и метафизичен кръг/кръговрат, от който произлизат, се обуславят частите и едновременно цялостното на тази народна същност. И смеем да твърдим, че нито частите са достижими извън нея, нито тя, тази народна същност, е възможна без тяхното полифонично участие и съдържание. Всичко по такъв начин е единно, неделимо и хармонизиращо, органично в своето пантеистично богоподобие и одобрително, боговдъхновено в самостоятелността на народната памет, съзнание, същност и съществуване. И това, което е извън, в хода на своето своеобразно десакрализиране, особено през вулгарните „изми“ на идеологическото и отстоящите идеи, конструкти, извън богоподобната святост на народното духовно съзнателно, е пагубно, тотално деструктивно, дееволюционно, път без изход, включително в частите от цялото, отнесени и към образование, култура, литература, изкуства, духовност, национална съдба и надничане, достигане до нейното настояще и бъдеще. И разбира се, не бихме отричали модерната и хипермодерна същност на съвременната култура въобще, основана особено на нейния светски характер и дух, със съпътстващите интонации на еманципирането от религиозно-духовното, също и в частта си, неизбежна при това, на придруженото от това десакрализиране на институтите от традиционалната културна родна традиция, каквито са националната държава, православна вяра и църква, понятията народ, родно, родна литература, духовност и изкуства, понятията за род и родина. Но и едновременно се отграничаваме от рунирането на точно тези институти, съставлящи фундаментите изобщо на родното българско, като цивилизационна същност и свят. Нещо, което особено трагично преобладава днес с настоящите тенденции в роден и общочовешки план. Нека, дори осъзнато, с елементите на градивна, преутвърждаваща тавтология, да повторим, че няма индивидуално и човешко битие извън колективното народно общжитие, без сливането и хармоничното съществуване през/от, със сакралната същност на надвременната, жива, богоподобна народна душа и съкровена същност. Това са го осъзнали великите фигури от родното Възраждане, служещи на кауза над/извън тяхната индивидуалност, покровителствено знаково съположена в сянката на една неотклонна и възвишена национална идея, облечена окончателно

от висшата санкция над тази идея, която е с чиста религиозно-духовна принадлежност и владеност в други пространства и времена. Като именно така е изтегляща „физическата“ екзистенция на родното в градивна и непреходна утрешност, измечтаваща я и достигнато-ореалностена. В това се заключава и нашата участ, днес, тук и сега. Просъществуването през така утвърдените и в ескизен план шрихириани аналитично аксиоми на родно културно-духовно битие. Другото, останало, буквално е историческо забвение, гибел и само през тези жалони сме възможни и сме с бъдеще!...

ЛИТЕРАТУРА

- БОРИСОВА, Т.; ДИМИТРОВА, Н.; БЕНЧЕВА, С., 2018. *Читанка за трети клас*. София: Булвест 2000. ISBN 9789541812129.
- БОРИСОВА, Т.; ДИМИТРОВА, Н.; БЕНЧЕВА, С., 2019. *Читанка за четвърти клас. Първа част*. София: Булвест 2000. ISBN 9789541813676.
- БОРИСОВА, Т.; ДИМИТРОВА, Н.; БЕНЧЕВА, С., 2019. *Читанка за четвърти клас. Втора част*. София: Булвест 2000. ISBN 9789541813676.
- ДАСКАЛОВА, Ф., 1997. *Прочети ми пак... Литературни творби за деца от ранна възраст (до 3 години)*. Книга 1. София: Даниела Хубенова. ISBN 954-8155-58-3.
- ДИМИТРОВА, П.; БОНЧЕВА, М.; ПЕТРОВА, Н., 2016. *Читанка за първи клас*. София: Просвета плюс. ISBN 978-619-222-028-0.
- ДИМИТРОВА, П.; КРЪСТЕВА, Д.; ТОДОРОВА, М., 2017. *Читанка за втори клас*. София: Просвета плюс. ISBN 978-619-222-095-2.
- ЗДРАВКОВА, СТ.; ВЛАСЕВА, Т.; СТОЯНОВА, Т.; СЛАВОВА, В., 2017. *Читанка за 2 клас*. София: Анубис. ISBN 978-619-215-222-XXX-X.
- ЗДРАВКОВА, С.; ВЛАСЕВА, Т.; СПИРИДОНОВА, Ю.; ТАМАМ-ДЖИЕВА, Е.; СЛАВОВА, В., 2019. *Читанка. 4 клас*. София: Клет България. ISBN 9786192153885.
- СРЕБРОВ, З.; ПЕНЧЕВ, П.; ПРОДАНОВ, П., 1964. *Детска сцена. Сборник от материали за художествена самодейност – за начална и средна училищна възраст*. София: Народна просвета. УДК 886.7-1.
- СТЕФАНОВ, П., 2000. *Антология. Българска детска литература*. Велико Търново: Св. Евтимий Патриарх Търновски. ISBN 954-427-392-1.
- ТАНКОВА, Р.; ЛАЛЕВ, Ц., 2018. *Читанка за трети клас*. София: Просвета. ISBN 9789540133867.

- ТОНОВ, А., 1998. *Българска поезия за деца. Христоматия*. Велико Търново: Абагар. ISBN 954-427-304-2.
- ЦАНЕВ, ИВ.; ПОПОВ, В.; ГЕОРГИЕВ, Г., 2016. *Читанка за първи клас*. София: Просвета Азбуки. ISBN 978-954-360-092-2.

REFERENCES

- BORISOVA, T.; DIMITROVA, N.; BENCHEVA, S., 2018. *Reading book for the third grade*. Sofia: Bulvest 2000 [in Bulgarian]. ISBN 9789541812129.
- BORISOVA, T.; DIMITROVA, N.; BENCHEVA, S., 2019. *Fourth Grade Reader. First part*. Sofia: Bulvest 2000 [in Bulgarian]. ISBN 9789541813676.
- BORISOVA, T.; DIMITROVA, N.; BENCHEVA, S., 2019. *Fourth Grade Reader. Second part*. Sofia: Bulvest 2000 [in Bulgarian]. ISBN 9789541813676.
- DASKALOVA, F., 1997. *Read to me again... Literary works for young children (up to 3 years old)*. Book 1. Sofia: Daniela Hubenova [in Bulgarian]. ISBN 954-8155-58-3.
- DIMITROVA, P.; BONCHEVA, M.; PETROVA, N., 2016. *Reader for the first grade*. Sofia: Prosveta Plus [in Bulgarian]. ISBN 978-619-222-028-0.
- DIMITROVA, P.; KRASTEVA, D.; TODOROVA, M., 2017. *Reader for the second grade*. Sofia: Prosveta Plus [in Bulgarian]. ISBN 978-619-222-095-2.
- SREBROV, Z.; PENCHEV, P.; PRODANOV, P., 1964. *Children's Stage. Collection of materials for amateur art - for primary and secondary school age*. Sofia: Narodna Prosveta [in Bulgarian]. UDK 886.7-1.
- STEFANOV, P., 2000. *Anthology. Bulgarian Children's Literature, Preschool Educational Institution*. Veliko Tarnovo: St. Evtimii Patriarch of Tarnovo [in Bulgarian]. ISBN 954-427-392-1.
- TANKOVA, R.; LALEV, TS., 2018. *Reading Book for Third Grade*. Sofia: Prosveta [in Bulgarian]. ISBN 9789540133867.
- TONOV, A., 1998. *Bulgarian Poetry for Children. Hristomatiya*. Veliko Tarnovo: Abagar [in Bulgarian]. ISBN 954-427-304-2.
- TSANEV, IV.; POPOV, V.; GEORGIEV, G., 2016. *First grade reader*. Sofia: Prosveta Azbuki [in Bulgarian]. ISBN 978-954-360-092-2.
- ZDRAVKOVA, ST.; VLASEVA, T.; STOYANOVA, T.; SLAVOVA, V., 2017. *Reader for 2nd grade*. Sofia: Anubis [in Bulgarian]. ISBN 978-619-215-222-XXX-X.
- ZDRAVKOVA, S.; VLASEVA, T.; SPIRIDONOVA, Y.; TAMAMDZHIEVA, E.; SLAVOVA, V., 2019. *Reader. 4th grade*. Sofia: Klet Bulgaria [in Bulgarian]. ISBN 9786192153885.

**THE BULGARIAN LITERARY CLASSICS FOR CHILDREN.
EDUCATION AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS.
IDEA-AESTHETIC, PEDAGOGICAL,
ETHICAL-CULTURAL ASPECTS**

Abstract. On the basis of important christomatic authors, characters from the Bulgarian classical literary pantheon, at the textological-empirical level, the relationship between artistic, linguistic-stylistic content and the possibility of the great examples, and they as the foundation for the spiritual principles of the national with his world, to convey and instill educational and ethical-spiritual values in the young generations, projected on the national present and future.

Keywords: literary classics for children; artistic and educational dimensions

✉ **Dr. Plamen Penev, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0009-0006-5605-0199

Trakia University

Stara Zagora, Bulgaria

E-mail: plamen.penev@trakia-uni.bg